

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
1-SON

**KOKAND UNIVERSITY
HERALD**

2023
VOLUME №1

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
1-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 1**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 1**

1/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G'.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	K. Konstantin	Factors and vector of the development of institutions in the sme sector of the national economy	3-7
2.	B. Khursanaliyev	The impact of population growth on the country's economic development	8-11
3.	N. Sharapova	Network analysis of social media research in entrepreneurship development	12-15
4.	M. Абдуллаев	Тенденции и перспективы развития сферы услуг в узбекистане	16-20
5.	Г. Карабаева	Стимулы развития малого бизнеса для повышения качества жизни населения	21-24
6.	A. Вахромов	Problems of the digitalization process in networks and sectors of the economy	25-28
7.	Sh. Dexkanov	Qurilish materiallari sanoati aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv mexanizmi samaradorligini oshirish	29-34
8.	N. Karimova	Analysis of the current state of retail advertising: a systematic mapping study	35-38
9.	O. Isaev	Внедрение международных стандартов при исламском финансировании в узбекистане	39-42
10.	J. Nuritdinov, A. Abdullayev	O'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish uchun uzoq yo'li va xitoy tajribasi	43-47
11.	J. Qodirov	Davlat-xususiy sherikchiligi asosida amalga oshirilgan loyihalarning investitsiyaviy samaradorligini oshirishda soliq va sug'urtalashning o'rni	48-50
12.	S. Rustamova	Korxonalarda qabul qilingan qarorlarni boshqaruv samaradorligiga ta'sirini iqtisodiy matematik modellashirish	51-56
13.	A. Sattorov	Auditorlik tashkilotlari tomonidan auditorlik tekshiruvlari o'tkazish jarayonida dalillarni to'plash ahamiyati va zaruriyati	57-60
14.	B. Turanboyev Sh. Nishonkulov	Does inflation significantly affect stock investments and their price?	61-64
15.	A. Xojayev	Oliy ta'lim muassasalarida byudjetdan tashqari faoliyatidagi daromadlari va xarajatlari hisobini takomillashtirish yo'llari	65-68
16.	M. Xomidov	Mamlakatimiz iqtisodiyotini takomillashtirish jarayonida innovatsiyalarni joriy etishning o'rni	69-72
17.	N. Yuldasheva, A. Umarov, A. Abdullayev	Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi	73-75
18.	A. Yusupov	O'zbekiston iqtisodiy sharoitida inson resurslaridan foydalanishdagi faoliyat turlari	76-78
19.	M. Turg'unov	Oziq-ovqat sanoati korxonalari faoliyatini boshqarishda ekonometrik prognoz ko'rsatkichlaridan foydalanish	79-83
20.	D. Мамаюсупова	Мамлакатизда давлат-хусусий шериклиги асосида туризмни барқарор ривожлантириш истиқболлари	84-90
21.	K. Ахмеджанов Ф. Зайниев	Аҳоли даромадлари ва харажатлари балансига жисмоний шахслар даромад солигининг оптимал таъсирини таъминлаш йўллари	91-96
Pedagogika / pedagogy			
22.	Sh. Jumanova	Peyzajning ijtimoiy - psixologik motivni anglatishdagi o'rni	97-99
23.	O. Kasimova	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy faoliyati jarayonida pedagogik improvizatsiyaning o'rni	100-102
24.	B. Safarov	Xalqaro baholash dasturlari (pirls) asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarinining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish	103-105
25.	A. Тангриев	Малакали дзюдочиларни тайёрлашда буралиб улоқтириш бўйича малака тавсиялар	106-111
Lingvistika / Linguistics			
26.	D. Azimova D. Solidjonov	Learning english language as a second language with augmented reality	112-115
Qishloq xo'jaligi / Agriculture			
27.	A. Xatamov X. Jabborov	«BUXOROISHARIF» zavod tipining asosiy xususiyatlari	116-118

PEYZAJNING IJTIMOYIY - PSIXOLOGIK MOTIVNI ANGLATISHDAGI O'RNI

Jumanova Shahnoza Ikromjonovna
Qo'qon universiteti katta o'qituvchisi (PhD)

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-mart 2023-yil
Tasdiqlandi: 26-mart 2023-yil
Jurnal soni: 1
Maqola raqami: 22
DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v6i6.259>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada peyzajning badiiy adabiyotdagi vazifalari, jumladan ijtimoiy-psixologik motivni anglatishdagi o'rni, ijtimoiy voqelik ham tabiat tasviri vositasida aks etishi, shoirning ichki kechinmalari tabiat unsurlarining obrazga aylanishi orqali namoyon bo'lish holatlari Rauf Parfi, SHavkat Rahmaon, Usmon Azim kabi shoirlarning ijod na'munalari misolida yoritib berilgan.

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords

Peyzaj lirikasi, detal, psixologik motiv, jarayon, janrlar, peyzaj unsurlari, an'ana, ramz, obraz, poetik tafsil, poetik ramz

Kirish. Peyzaj atamasi Yevropa adabiyotida "landshaft" istilohi sifatida ham qo'llaniladi. Bu termin asosan tasviriy san'atda ishlatilishi ba'zi tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Lekin tasviriy san'atdagi peyzaj vizual tasvirga, adabiyotdagi peyzaj so'zga asoslanishi bilan farqlanadi. Peyzaj she'riyatida shartli besh ko'rinish tasnif etiladi. Unga ko'ra, tabiat obrazlarini jonlantirish (insoniyashtirish) orqali amalga oshiriladigan psixologik tasvirda shoir-lirik qahramon insonga xos bo'lgan xususiyatlarni tabiat hodisalari, jonli hayvonlar, o'simlik va shu kabilarga singdirib borish hamda ularni jonlantirish bilan kechinmani tasvirlaydi. Ikkinchi, tabiat bilan bog'liq poetik tafsillar (detallar) vositasida amalga oshiriluvchi ko'rinishida shoirning maqsad-e'tibori o'z qahramonining ichki ruhiy olami va tashqi olamini ochib berishga qaratiladi. "Lirik qahramonning hislat-fazilatlarini tabiat bilan bog'liq poetik detallar orqali yaxlit manzarani vujudga keltiradi. Ko'ngil kechinmalarini konkret tabiiy holat va vaziyatda aks ettirish orqali esa ikki yo'nalish-tabiat fasllari va tabiiy holat e'tiborga olinadi hamda lirik qahramonning ruhiy holati o'sha tabiiy vaziyatlarga hamohang tarzda real tasvirlanadi".¹⁰² Ruhiiy parallelizm vositasida shoir ko'ngil olamining haroratli kechinmalarini tabiat bilan yonmayon qo'yib tasvirlaydi. Aslida hamma vaqt ham peyzaj lirikasida inson va tabiat parallel tarzda tasvirlanadi. She'riy san'atlar vositasida lirik qahramonning kechinmalarini ta'sirchanlik bilan tasvirlanadi. Bu shoirga fikrining kuchli va hissiyot bilan tasvirlashiga imkon yaratadi. Bu ko'rinishlarning barchasi umumlashib, tasvirda psixologik portret yaratishga imkon tug'diradi. "Lirik asarlarda janr qaydi nisbatan kam uchraydi. Janr qayd etilgan she'rlarga e'tibor qilinsa, ularda qaysidir ma'nodagi odatdan tashqarilik borligini ko'rish qiyin emas. Deylik, milliy she'riyatimiz uchun noodatij janrda yozilgan she'rlar sarlavhasi ostida elegiya, epitafiya, epigramma, rondo, rondel, xokku, tanka kabi qaydlarni ko'p uchratamiz. Ba'zan esa she'r janrini manzara (peyzaj), noktyurn, natyurmort, triptix, avtoportret kabi rassomlik san'ati janrlari nomi bilan qayd etadilar".¹⁰³

Adabiyotlar tahlili. "Adabiy atamalar va tushunchalar ensiklopediyasi"da peyzajga quyidagicha ta'rif berilgan: "Peyzaj – odamning o'zini o'rab turgan tabiiy muhiti va har qanday ochiq maydonning tasviridir".¹⁰⁴ O'zbek tilidagi adabiyot nazariyasiga oid darslik va qo'llanmalarda esa jumladan, Izzat Sultonning "Adabiyot nazariyasi" kitobida "Badiiy asardagi tabiat tasviri peyzaj (manzara) deb ataladi. Tabiat tasviri syujetning tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, asarning g'oyaviy-estetik quvvatini oshiradi",¹⁰⁵ deya ta'rif berilgan bo'lsa, "Adabiyotshunoslik lug'ati"da yuqoridagi ta'riflarga monand fikrlar bilan birga peyzajning statik, dinamik ko'rinishlari, shuningdek, ayrim funksiyalari haqida so'z boradi.¹⁰⁶ Peyzaj lirikasining mazmun

mohiyati va maqsad-vazifalari haqida esa: "Peyzaj lirikasida tasvirlangan tabiat manzarasida lirik sub'ekt qalbi suratlanadi. Lirik sub'ekt qalbidan o'tkazib berilgan manzara oniy kayfiyatning obraziga aylanadi. Shu ma'noda peyzaj lirikasida tabiatni tasvirlash maqsad emas, balki bir vositadir... Ko'p hollarda she'rda tasvirlangan manzara ramziy obrazga aylanadi. Va mavjudlikning mangu muammolari ijtimoiy hayot, inson fe'l-atvori, hayotning mazmuni va shakllar mohiyatini obrazli tarzda ochib berishga qaratiladi",¹⁰⁷ deb yozilgan.

Adabiyotshunos Sebinaga ko'ra peyzaj harakat joyi va vaqtini belgilaydi, syujet motivasiyasi vazifasini bajaradi, psixologizmni yaratish va muallifning sub'ektiv rejasining namoyon bo'lishiga xizmat qiladi.¹⁰⁸ M.Sultonova esa "Peyzaj san'ati" kitobida asosan peyzajning voqelar kechadigan makon va qahramon ruhiy olamini ko'rsatish kabi ikki vazifasini Oybekning "Navoiy", O.Yoqubovning "Ulug'bek xazinasi" va P.Qodirovning "Yulduzli tunlar" romanlari misolida yoritadi.¹⁰⁹

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda biografik, qiyosiy metoddan foydalanildi. Biografik metod badiiy asarni muallifining hayot yo'li kontekstida o'rganishni nazarda tutadi. Badiiy asarda ijodkor shaxsiyati akslangani bois undagi qator o'rinlar muallif biografiyasi kontekstida yorqinroq anglashiladi. Shunga ko'ra biografik metod asarga muallif tomonidan yuklatilgan mazmunni anglashda etakchi ahamiyat kasb etadi. Qiyosiy metod badiiy asarni boshqa asar(lar) bilan qiyosan tahlil qilishni tutadi. Qiyoslash ob'ekti tadqiqot maqsadidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Mumtoz adabiyotda peyzaj unsurlari oshiq holi va yor go'zalligining tashbehiga xizmat qilgan bo'lsa, XX asrga kelib, o'zbek she'riyatidagi peyzajning bu funksiyasi o'zgardi. Endilikda tabiat tasviri ijtimoiy-psixologik motivni anglatishda ko'maklashuvchi vositaga aylandi. Lekin sof tabiat lirikasi ham unutilgani yo'q. Ayniqsa, Oybek she'riyati sof peyzaj lirikasiga dalil bo'la oladi. Cho'lponda ham to'laligicha tabiat manzarasiga bag'ishlangan she'rlar ko'pchilikni tashkil etadi. Cho'lponning she'riyatda tutgan o'rni haqida Oybek shunday yozadi: "Cho'lpon yangi adabiyotda yangi narsalar yaratdi. Muvashshah adabiyoti o'rniga bu kunning badiiy zavqiga yarasha, yoqimli, go'zal she'rlar o'rtaga chiqardi. Bugungi yosh nasl uning sodda tilini, totli uslubini, texnikasini ko'p sanadi. Undan ko'p go'zalliklar oladi..."¹¹⁰

Ko'z oldimdan oqib yotgan Zarafshon,
Yosh boladek erkalaydir, o'ynaydir;
Hovliqma ham bo'lsa o'zi ko'p chaqqon,
Uncha-muncha to'siqlarni qo'ymaydur.¹¹¹

¹⁰² Литературная энциклопедия терминов и понятий. 2001 – Москва: НПЦ "Интелвак", – С.732.

¹⁰³ Дилмурод Куронов . 2018. Назарий қайдлар. – Тошкент: Akademyashr., – Б. 41.

¹⁰⁴ Литературная энциклопедия терминов и понятий. 2001 – Москва: НПЦ "Интелвак", – С.732.

¹⁰⁵ Izzat Sulton . 2005. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent, O'qituvchi, –B. 116.

¹⁰⁶ Dilmurod Quronov . Mamajonov M, Seralieva M. 2010. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademyashr., –B. 220.

¹⁰⁷ O'sha manba. – B. 221.

¹⁰⁸ Фейсенко.Э.Я. 2008. Теория литературы. – Москва: Мир, – С.17.

¹⁰⁹ Султонова М. 1983. Пеизаж санъати. – Тошкент: Фан.

¹¹⁰ Ойбек. 2004. Чўлпон. Шоирни қандай текшириш керак? Чўлпон ва танқид. – Тошкент: Адабиёт жамғармаси, –Б. 35.

¹¹¹ Чўлпон. 1994. Асарлар. 1 жилд. Шеърлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, –Б. 5.

Cho'lonning ushbu "Zarafshon" nomli she'riga "safar kundaligi" jumlasini sarlavha ostiga tirkab qo'yilgan, bundan ko'rinadiki, shoir o'zi kezzgan Zarafshon bo'ylarining manzarasini tasvirlaydi. She'r boshdan-oyoq Zarafshon tasviriga bag'ishlangan.

"Kuz" nomli she'rida Sharqqa kuz faslining kirib kelishi tasvirlanadi.

Qora bulut to'dasikim, ko'klarni
Sharqni yopgan parda yanglig' yopmishdir;
Kuz qo'shini og'u to'lig' o'qlarni
Yoz bag'riga hech sanoqsiz otmishdir.¹¹²

Cho'lonning "Buzilgan o'lkaga" ("Ko'm-ko'k, go'zal o'tloqlarining bosilgan, Ustlarida na pada bor, na yilqi", "salqin suvlar tog'dan quyib tusharkan, tomchilari yomg'ir kabi ucharkan")¹¹³, "Binafsha" ("Binafsha, nimaga hidlarining sochilmay, Yerlarga egilding, cho'zilding?")¹¹⁴, "Yong'in" ("Tabiatning butun yomon tomoni Shu o'lkaga faqat jilva qildimi?", "Podalarning yaylovida bo'rilar, Qonga to'ygach, uvlaylarni ko'plashib")¹¹⁵, "Suygan choqlarda" ("Gunafshalar qulog'imga madhingni So'zlab-so'zlab charchadilar, bitmadi", "Yo'llarida shitir etsa so'lgan barg, Qulog'imga musiqalar keltirur")¹¹⁶, "Ko'klam qayg'isi" ("Bir oz... bir oz ko'ngil beray ko'klamda, Shaftolining go'zal, qizil yuziga", "Qarshimdagi kulib turgan yumshoq qiz ko'm-ko'k mayasa o'rtasida bir guldir")¹¹⁷, "Yana qor" ("Bir faqat qarq'alar qor ustida Qag'lashib qish boboyni olqaylar", "Yana qish... Qor – kafan yopildi yana, Qarg'aga to'y... o'yin topildi yana"), "Oppoq oy" (Hovuz yuzi ikki qarich muz bo'lgan, Yosh bolalar tiyg'anishib o'ynaylar")¹¹⁸ kabi she'rlarida peyzajning go'zal namunalari ko'rishimiz mumkin.

Cho'lonning keyin Oybek va Hamid Olimjon she'riyatida ham tabiat tasvirlari yetakchi o'rinni egallaydi.

Sirli sen, chayqal, ey go'zal dilbar,
Sho'x va o'ynoq qiz albomi yanglig'.
Ko'kragingda hayot degan oshiq,
Ko'p asr sayragan va to'kkan zar.¹¹⁹

Hamid Olimjonning "Neva xotiralari" nomli she'rida Neva manzaralarini tasvirlar ekan, Nevaning "shonli Avroradan nur emib, har tomon qon, bo'ronlar esgan bo'lsa ham, yana tovus kabi qanot yozganini" ta'riflaydi. Neva daryosini "sevikli, sho'x, o'ynoqi qiz"ga o'xshatib, "bu tabiatda bir chevar shoir har nafas yuzlariga kashta tikishi"ni to'qinlanib bayon etadi. Hamid Olimjon she'rlarida O'zbekistonning so'lim tabiati nozik va inja tuyg'ular bilan hamohang tasvirlanadi. Ayniqsa, "O'zbekiston" she'rida mamlakat tabiati bor go'zalligi bilan namoyon bo'ladi. Shoir ohorli o'xshatishlar bilan yurt tabiatining betakror manzaralarini yoniq tarzda tasvirlaydi.

Tog'lardagi qip-qizil lola,
Bo'lib go'yo yoqut piyola,
Buloqlardan uzatadi suv
El ko'zidan qochadi uyqu.¹²⁰

60-70 yillar she'riyatida peyzaj ijtimoiylik kasb etgan bo'lsa-nda, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Rauf Parfi she'riyatida sof peyzaj lirikasi aks etdi.

Minglab tilda madhingni so'zlar
Bunda o'sgan har bitta daraxt.
Nur emadi millionlab ko'zlar
Ko'kdan sening husningga qarab.¹²¹

Erkin Vohidovning "O'lka" nomli she'rida o'lkaning tabiati: bog'lar, daraxtlar; koinot: oy, yulduz peyzajlari orqali tasvirlangan. Shoirning so'zlarni zargarona ishlatish mahoratini ko'rishimiz mumkin. Erkin Vohidov ijodida bahor, tong va cho'qqi peyzaji ko'p hollarda birga keladi va ajib manzarani hosil qiladi. Quyidagi she'rdagi ushbu uch peyzaj unsurining birgalikda kelganini ko'rishimiz mumkin:

Kun tog' o'rkachiga tirmashar asta,
Novvot qoyalarda yaltiraydi qor.
Yuksak cho'qqilardan boshlangan bahor
Shalolalar bilan intillar pastga.
To'shab sohillarga jilvakor gilam
Daryo bo'lib oqar Amu, Siriga.
Bahor o'lkasining qon tomiriga
Sharqirab kiradi fusunkor ko'klam.¹²²

Abdulla Oripov ijodida "bahor", "adir", "dasht", "osmon", "tog'", "kuz", "bog'", "yulduz", "tong" kabi peyzajlar ko'p uchraydi. Shoir "tong", "bahor" peyzajlarini umid, yangilanish, najot ma'nosida qo'llasa, "adir", "tuproq", "dasht" peyzajlari orqali vatan suratini chizmoqchi bo'ladi.

Uyg'onguvchi bog'larni kezdim,
Topay dedim qirdan izingni.
Yanog'ingdan rang olgan dedim –
Lolazorga burdim yuzimni,
Uchratmadim ammo o'zingni,
– Sen bahorni sog'inmadingmi?¹²³

Ushbu she'r peyzaj lirikasining go'zal namunasi bo'lib, bahor sog'inchi, yangilanishga tashna insonning umidbaxsh kayfiyati ifodalangan. "Sen bahorni sog'inmadingmi?" she'rida "bahor", "bog'", "qir", "lolazor", "tog'", "o'ngir", "qorlik", "dara", "suv" peyzajlari qo'llangan.

Tuman tushayotir qirlarga sokin,
Do'rmon bog'larida billur qahraton.
Majnuntol uvatda horg'in olar tin,
Oppoq sochlarini yoygan parishon.
Nogoh uyqu ichra qarsillar eman,
Atrofta sukutning horg'in nafasi.
Balki, dalalarga cho'kkan bu tuman,
Yiroq yulduzlarning sirli sharpasi.¹²⁴

She'rdagi "tuman", "bog'", "qahraton", "uvat", "dala", "yulduz" peyzajlari orqali qish manzarasi tasvirlangan. Tabiat qish hukmiga bo'ysungan, hamma tin olayotgan, sukut bosgan zaminga tuman aralash tun tushib kelmoqda. She'rdagi ortiqcha timsollar, ramzlar yo'q. Shoir o'zi ko'rgan qish manzarasini qalamga olgan va sakkiz qatorlik manzarada poetik taranglik ushlangan. Umuman olganda, XX asr she'riyatida Abdulla Oripov peyzajning eng go'zal namunalari yaratgan shoirlardan biri, desak yangilishmagan bo'lamiz.

70-yillar ijodini kuzatganimizda tabiat vositalaridan hosil qilingan obrazlar she'rdan she'rga ko'chib yurishiga guvoh bo'lamiz. Masalan, Usmon Azim ijodida "kuz", "bog'", "tog'", "dasht" kabi obrazlarni tez-tez uchratamiz. Shavkat Rahmon ijodida ham "tog'", "soy", "o'rmon", "oy" kabi obrazlar takroran keluvchi obrazlar hisoblanadi.

Shavkat Rahmon "Unutganim yo'qdir hali" she'rida tug'ilib o'sgan qishlog'i manzarasini chizar ekan, ayni paytda bolalik, yurt sog'inchi bilan yashayotgan insonning lirik qiyofasini tabiat unsurlari bilan parallel tasvirlaydi.

Unutganim yo'qdir hali
O'rikzorni, asov soyni.
Soy bo'yida ovloq, holi
Baqaterak o'sgan joyni
Unutmadim hali-hali
Muzdakkina zilol suvni,
Tol tagida shom mahali
Unutilgan ikki quvni.¹²⁵

¹¹²O'sha manba. - B. 17.

¹¹³O'sha manba. - B. 33.

¹¹⁴O'sha manba. - B. 43.

¹¹⁵O'sha manba. - B. 36.

¹¹⁶Чулпон. 1994. Асарлар. 1 жилд. Шерлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, –Б. 3.

¹¹⁷O'sha manba. - B. 42.

¹¹⁸Чулпон. 1994. Асарлар. 1 жилд. Шерлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, –Б. 53-54.

¹¹⁹Хамид Олимжон. 1951. Танланган асарлар. – Тошкент: ЎзССР давлат нашриёти, –Б. 3-5

¹²⁰Хамид Олимжон. 1951. Танланган асарлар. – Тошкент: ЎзССР давлат нашриёти, –Б. 65-70.

¹²¹Эркин Вохидов. 2000. Сайланма. Биринчи жилд. Ишк савдоси. – Тошкент: Шарк, –Б. 14-17.

¹²²O'sha joyda.

¹²³Абдулла Орипов. 2000. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, –Б. 38.

¹²⁴O'sha manba. – B. 278.

¹²⁵Шавкат Раҳмон. 1997. Сайланма. – Тошкент: Шарк, –Б. 112..

She'rdagi "o'rikzor", "asov soy", "baqaterak", "tol tagi", "ikki quv" kabi so'z va so'z birikmalari lirik qahramonning olis xotiralarini, uning diliga ilk bora titroq solgan o'tmishini qanday bo'lsa shundayligicha eslab qolganligidan va bu o'tmish uning yodida aslo o'chmas iz qoldirganligidan darak beradi. Shoir muhabbat hislari jo'shgan inson qalbini tabiat obrazlari vositasida tasvirlaydi. "Iliq pichan", "so'lim kulgu", "sirli kecha" tafsillari qahramon kechinmalarini aks ettirishi bilan ahamiyatli: "Yodimdadir iliq pichan, Kulgularing edi so'lim, Bo'salardan to'lgan kecha, Soch silagan titroq qo'lim".

Azim Suyunning "Tunda" she'ri peyzaj lirikasining so'f namunasidir. Unda lirik qahramonning psixologik portreti, qalb olami tabiat manzaralari fonida ochib berilgan.

Tun. Yulduzlar miltirar,
Soy shovullaydi.
Tosh. Xira nur yiltirar,
It vovillaydi.
Tol ohista egilar,
Suv ko'z tutadi.
Qalb tarjima etilar,
Qalb entikadi...¹²⁶

Shoir lirikasida har bir faslning o'z o'rni, o'z talqini bor. Ular goh azaliy qonuniyatlari bilan namoyon bo'lsa, goh insoniy tuyg'ularining ramzi sifatida inkishof topadi. Demak, hamma gap poetik obrazlarga qanday g'oyaviy vazifa yuklay olishda ekan. Ma'lumki, kuz faslining poetik talqini ko'proq tugab borayotgan umr, armon, hijronning ramzidir. Shavkat Rahmon she'riyatida esa aksincha, u kuz faslining mungli bosimidan o'zini holi tutishga urinadi. Uning kurashchan qalbi yig'loqi kechinmalarini tasvirlamaydi. Bu holat uning lirik qahramoni tabiatiga yot tushunchadir.

Xazonga aylandi kunlarim...
Motamda turganday boqaman.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Литературная энциклопедия терминов и понятий. – Москва: НПК "Интелвак", 2001.
2. Дилмурод Қуронон . 2018. Назарий қайдлар. – Тошкент: Akademnashr
3. Izzat Sulton . 2005. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent, O'qituvchi
4. Dilmurod Quronov . Mamajonov M, Sheralieva M. 2010. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr
5. Quronov D. Mamajonov M., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
6. Фейсенко.Э.Я. 2008. Теория литературы. – Москва: Мир.
7. Султонова М. 1983. Пейзаж санъати. – Тошкент: Фан.

Fasllar to'qnashgan lahzada
Xazonlar to'pini yoqaman.
Ko'zlarim achishar bexosdan
Yuragim, qo'llarim ... titraydi.
Alanga olmaydi kunlarim,
Tutaydi, oh, muncha tutaydi.¹²⁷

She'rdan o'ychan fasl-kuzning xazonrezgi nafasi sezilib turadi. "Fasllar to'qnashgan lahzada" uning tuyg'ulari ham to'qnashadi. Shoir bu hissiyotni yuksak kolliziyalarda ochib beradi. Ma'lumki, xazon – tugayotgan umr ramzi.

An'anaviy ramzdan foydalanib shoir lirik qahramonning ko'ngil olami manzarasini chizadi.

Peyzajda yana bir tasvir prinsipi ruhiy parallelizm vositasida psixologik portret yaratishda ko'zga tashlanadi. Bunda insonning quvonchi, iztiroblari, qalb tug'yonlari tabiat bilan parallell tarzda tasvirlanadi. Olovlar ichida yashayotgan dil va ruh ana shu olovlar taftida kuyib bitsa, uning uchun hayotining asl ma'nosi yo'qoladi, qizig'i qolmaydi. Bu esa uning ruhiyat olami naqadar keng ufqlarga bo'ylasha olishidan darak beradi. Shu bois u dil va ruhning visolini oydin makonda kechishini istaydi.

Xulosa. Peyzaj badiiy asarning tarkibiy qismi bo'lib, asarning mazmun ifodasiga xizmat qiladi, muallif asarda ilgari surgan g'oyaviy maqsadni ifodalashda u bilan uyg'unlashadi, shu jihatdan peyzajning asardagi ahamiyati g'oyani o'quvchiga anglatishda qay darajada ishtirok etgani bilan tavsiflanadi.

Peyzaj vazifalari sifatida quyidagilar tasnif etildi: peyzaj lirik qahramon obrazini yaratishga hissa qo'shadi; adabiy makonning go'zalliklari, xos manzaralarini tasvirlash vositasi sifatida ishlatiladi; joy va harakat bilan bevosita bog'liq bo'lgan fon vazifasini bajaradi; psixologik xususiyatga ega: qahramonlarning ruhiy holatini yo'lg'a qo'yadi yoki kechinmalariga badiiy urg'u beradi; yozuvchining falsafiy mulohazalari manbai bo'lib xizmat qiladi; hayotning ijtimoiy ziddiyatlarini tavsiflash vositasi bo'lib xizmat qiladi; ramziy ma'noga ega bo'lib, badiiy asarning simvolik xususiyatlarini kuchaytirishga hissa qo'shadi.

8. Ойбек. 2004. Чўлпон. Шоирни қандай текшириш керак? Чўлпон ва танқид. – Тошкент: Адабиёт жамғармаси.
9. Эркин Воҳидов. 2000. Сайланма. Биринчи жилд. Ишқ савдоси. – Тошкент: Шарқ
10. Чўлпон. Асарлар. 1 жилд. Шеърлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1994
11. Ҳамид Олимжон. Танланган асарлар. – Тошкент: ЎзССР давлат нашриёти, 1951.
12. Эркин Воҳидов. Сайланма. Биринчи жилд. Ишқ савдоси. – Тошкент: Шарқ, 2000.
13. Абдулла Орипов. 2000. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Адабиёт ва санъат.
14. Шавкат Раҳмон. 1997. Сайланма. – Тошкент: Шарқ
15. Азим Суюн. 1997. Сайланма. – Тошкент: Шарқ

¹²⁶ Азим Суюн. 1997. Сайланма. – Тошкент: Шарқ, – Б. 202.

¹²⁷ Шавкат Раҳмон. 1997. Сайланма. – Тошкент: Шарқ, – Б. 112

**QO'QON UNIVERSITETI
XABARNOMASI**

**KOKAND UNIVERSITY
HERALD**

**ВЕСТНИК КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

1 / 2023

ISBN: 2181-1695

Bosishga ruxsat etildi 2022-yil 28-dekabr.
Qog'oz bichimi 60x84 1/8 «Libre Franklin, Montserrat»
garniturasida. Shartli bosma tabog'i 8. Adadi 20 nusxa.
Buyurtma rakami № . Baxosi shartnoma asosida.
"Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi"

bosmaxonasida
chop etildi.

OJS
OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

